

Vestingstad Hardenberg

A.C.A. Pullen

In de beginjaren van de achttiende eeuw was de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden verwickeld in diverse oorlogen. Na het jaar 1715 keerde de vrede weer en likte de Republiek haar wonden. De situatie in Europa was echter alles behalve stabiel en dus werd er in deze periode gewerkt aan de restauratie en het versterken van de vele verdedigingswerken. In dit kader werd er ook gekeken naar mogelijke uitbreidingen van het bestaande stelsel van verdedigingslinies. Dit heeft ons een mooie kaart opgeleverd waarop de stad Hardenberg afgebeeld is als heuse militaire vesting.

De kaart komt oorspronkelijk uit het archief van de Raad van State. In de 17de en 18de eeuw waren de zeven Nederlanden (provinciën) nog zelfstandige staten. Zij hadden het beheer over de verdedigingswerken in de Generaliteitsgebieden toegekend aan de Raad van State. Generaliteitsgebieden waren gebieden die door de provinciën gezamenlijk bestuurd werden, zoals het noordelijk deel van Brabant. De raad ontving en vervaardigde echter ook kaarten van linies en verdedigingswerken binnen de Provinciën. Dit vormde het begin van een groot militair kaartenarchief (nu het archief der Genie).

Dat archief werd in de 18de eeuw aangevuld met een kaart van kaarttekenaar Pieter de la Rive. Pieter (of Pierre) werd in 1711 op jonge leeftijd buitengewoon militair ingenieur. Hij wist zich op te werken tot directeur-generaal der Fortificatiën en overleed waarschijnlijk in 1770. Hij heeft ons een groot aantal kaarten nagelaten van militair-strategische gebieden in het oosten van het huidige Nederland. Deze kaarten zijn helaas vaak ongedateerd, maar zijn gemaakt tussen 1717 en

Een deel van één van de twaalf kaarten van de destijds gewenste Eemslinie. De illustratie toont ons de Vecht tussen De Haandrik (links) en Rheeze (rechts). Bij De Haandrik wilde men een nieuwe schans oprichten en de stad Hardenberg is getransformeerd tot een vesting. Verder had men langs de gehele westoever van de Vecht een liniewal met gracht gepland.

1740. Onder deze kaarten bevindt zich een serie van de *Linie van de Eems tussen de rivier de Vecht en de Dollard met een ontwerp ter bevestiging van de verdedigingsstelling*. De Eemslinie was een verdedigingsgordel ter bescherming van de provincies Groningen en Friesland. Ze liep vanaf de Dollard in zuidelijke richting via verdedigingswerken als Nieuwe- en Oudeschans, Bourtange en Coevorden. Het stelsel was gebaseerd op de ondoordringbaarheid van de veenen moerasgebieden. De schansen en vestingen werden aangelegd op de zanderige doorgangen daartussen. De linie ontleende haar naam aan de parallel lopende Duitse rivier de Eems (Ems).

Tussen 1717 en 1740 vatte men het plan op om de Eemslinie aan te vullen met een verdedigingsgordel aan de zuidzijde van Drenthe. In het noordwestelijke deel van Overijssel lagen enkele sterke vestingsteden, maar tussen Zwolle en Hardenberg bestond maar één serieus verdedigingswerk: de Ommerschans. Om ook hier de weerbaarheid te versterken werd een plan ontwikkeld om de Vecht te gaan gebruiken als

Hardenberg was in de Middeleeuwen een bisschoppelijk vestingstadje. In 1518 raakte het deze status kwijt. Het is de vraag of ingenieur De La Rive hiervan op de hoogte was. Wel blijkt uit de kaart dat hij van Hardenberg weer een vesting wilde maken. Op dit kaartdetail zien we de stad met linksboven kerkhof Nijenstede en rechts onder De Brink. Goed herkenbaar zijn ondermeer de Stephanuskerk en de Oelemölle.

verdedigingslinie. Ingenieur De la Rive integreerde dit idee in een compleet renovatieplan van de Eemslinie. De verbeelding van dit plan bestaat uit twaalf bladen met een schaal van maar liefst 1:7200. Op deze kaarten beeldde hij onder andere de toenmalige situatie van het Vechtdal af, met daarbij ingetekend de gewenste verdedigingswerken. De kaarten tonen ons daardoor de Vecht rond ongeveer het jaar 1730 met de daarnaast gelegen steden, dorpen en buurtschappen, aangevuld met schansen, bastions, redoutes, wal en grachten.

Het is echter niet gelukt dit plan om te zetten in realiteit. De 'Vechtlinie' is er nooit gekomen.

Hoogstwaarschijnlijk had men er niet genoeg geld voor (over). De kosten die gemaakt waren voor de oorlogen drukten zwaar op de begroting. Wel werden in de jaren rond 1740 de Ommerschans en de vestingen Coevorden en Bourtange gerenoveerd. Daarnaast werden in Overijssel op strategische plekken 'leidijken' aangelegd. Dit waren dijken die defensieve inundatie mogelijk moesten maken en het water naar het juiste gebied moesten leiden (land onder water zetten was een veel toegepast verdedigingsmiddel). De Vecht werd echter ongemoeid gelaten. De toenmalige inwoners van Hardenberg zullen het vermoedelijk niet erg spijtig gevonden hebben...

